

הרב חנוך וקסמן פרשת ויצא

על מלאכים, מצבות ואחים

המסגרת של פרשת ויצא

ההקבלות בין תחילת לבין סוף הפרשה

סיומה של הפרשה מזכיר את תחילתה. בשלהי הפרשה אנו קוראים כי יעקב פגש מלאכים סמוך לפרידתו מלבן:

ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלוקים. ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה, ויקרא שם המקום ההוא מחנייים.

(לב:ב-ג)

בפגישה עם המלאכים אנו יכולים לשמוע את הדי חלומי של יעקב על המלאכים בתחילת הפרשה - ישנן גם ההקבלות לשוניות וגם הקבלות תוכניות בין שני הסיפורים. שתי ההתגלויות מופיעות בתחילת מסע (כח:י, לב:ג), שתיהן מתרחשות ב"מקום" (כח:יא, לב:ג) ושתי הפגישות מתוארות בעזרת השורש פ.ג.ע, שפירושו לפגוש. בנוסף לכך, שני החזיונות מסתיימים בהכרזתו של יעקב לגבי אופיו האלוקי של המקום וקריאתו בשם (כח:טז-יז, לב:ג)

ההקבלה בין תחילת הפרשה לבין סופה לא מסתיימת בפגישה עם מלאכים. לפני פרידתם הסופית, יעקב ולבן כורתים ברית כדי שתשמש כעד ביניהם. יעקב לוקח אבן, זוקף אותה ועושה ממנה מצבה (לא:מד-מה); בהמשך, גל אבנים נערם ונקרא גל-עד. למרות שהכתוב לא ברור במיוחד לגבי שאלת מספר המצבות (לא:מח-נב), נראה שהיו שתיים כאלו - מצבה שהוקמה בידי יעקב, וגל אבנים שנערם בידי לבן ואחיו, כאשר שתי המצבות מייצגות את שני הצדדים. סיפור הברית עם לבן חותם את החוזה והשבועה שנקטו שני הצדדים בפני הגל-העד (לא:נא-ג).

הסיפור הזה אמור להזכיר לנו את המצבה שהציב יעקב כאשר הוא התעורר מחלומי בתחילת הפרשה. ה' הבטיח בחלום ליעקב ולזרעו את הארץ שהוא שוכב עליה, זרע רב וברכה דרכו לכל הארץ, הגנה לאורך המסע וחזרה בטוחה הביתה (כח:יג-טו). כתגובה לכך, יעקב מקים מצבה מהאבן אשר "שם מראשותי" (כח:יח), אך היו מראשותיו מספר אבנים (כח:יא); שוב אנו נתקלים בחוסר בהירות לגבי כמות האבנים בשימוש הגיבורים.

יעקב גם נשבע בנוסף להקמת המצבה; בתמורה להבטחת ההגנה והחזרה הבטוחה, בתוספת מזון ומלבוש, יעקב נודר להקים במקום המצבה בית לה' ולתת לו מעשר מרכושו (כח:כ-כב). באופן כללי ומבלי להכנס לפרטים, עושה רושם שיעקב מנסה להפוך את ההבטחה של קיום ברכות אברהם ביעקב לחוזה דו צדדי, ברית פורמלית, שהמצבה תשמש לה כעד.

מצאנו, אם כן, מספר נקודות הקבלה בין תחילת הפרשה לבין סופה: פגישה עם מלאכים, הקמת מצבה, חוסר הבהירות לגבי כמות האבנים במצבה וכן כריתת ברית ונקיטת שבועה.

מבנה הפרשה

ההקבלה יוצרת מבנה כיאסטי, שהוא בעצם מסגרת התוחמת את פרשת ויצא:

א. פגיעת המלאכים בדרך לחרון (כח:י-ב).

ב. כריתת ברית המצבה עם ה' (כח:יג-כב).

ג. יעקב בחרן ובבית לבן (רוב הפרשה).

ב. כריתת ברית המצבה עם לבן (לא:מד-מב).

א. פגיעת המלאכים בדרך חזרה מחרון (לב:א-ג).

היינו יכולים לייחס את הסדר המופתי הזה לנטייה של התורה להיות מסודרת ואמנותית בדרך עיצובה: בסופו של דבר הרי יעקב חלם חלום, יש צורך בפגישה השנייה עם המלאכים (לב:ב) על מנת להתמודד עם עשיו, וכנראה שיש ליעקב נטייה להתעסק במצבות; המבנה הוא רק דרכה של תורה לסגן את הסיפור בצורה נאה.

לדעתי, פרשנות זו תהיה מוטעית. סוג זה של תקבולת ומבנה קשור בוודאי לתוכן ולנושאים של פרשת ויצא, אך יש למצוא את הקשר המסתורי שבין ה"מסגרת" לבין ה"תמונה".

השאלה הנשאלת היא, איפוא, עד כמה העיצוב הספרותי מאפשר לנו להבין טוב יותר את דמותו של יעקב ואת שהותו בבית לבן.

מטרת המסגרת

ההבדל בין שתי הפגישות

כעת נחזור לנקודת המוצא - המפגש עם המלאכים. למעשה, השוני בין הסיפורים רב על הדמיון ביניהם.

למרות שבשני המקרים יעקב "פוגע" במלאכים, איכות הפגישות, כלומר המצב הנבואי בו הן מתרחשות, שונה מאוד. בתחילת הפרשה המלאכים מתגלים בחלום - יעקב חולם שהוא רואה סולם המגשר בין שמים לארץ, ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו (כח:יב). המלאכים הם חלק מחלום, חזיון פנטסטי ומוזר הכולל גם את ההבטחה האלוקית לשלומי של יעקב, הבטחה שהוא רצה כל כך לשמוע. בניגוד כמעט מוחלט לכך, הפגישה עם המלאכים בסוף הפרשה אינה חלום, אלא מציאות - דרגה גבוהה יותר של נבואה, לפי האבחנות המקובלות, ויעקב פוגש אותם סתם כך באמצע הדרך.

כמו כן, אנו יכולים לאתר הבדלים גם בפעלי הפתיחה של שתי הפגישות. בסיפור החלום, הסצנה פותחת במילים "ויפגע במקום" (כח:יא); 'פגיעה' נושאת בחובה גם משמעות של טעות ומקירות, כמו "ויזדמן למקום" או "ויקלע למקום". יעקב מזדמן למקום קדוש וחולם חלומות

הברית עם לבן

אם נקרא בעיון את תוכן הברית שבין לבן לבין יעקב, נוכל לראות שהיא אינה ברית אופיינית. באופן כללי, ברית יוצרת יחסי ידידות, והיא הכרזה פורמלית על יחסים תקינים. למשל, בברית שבין אברהם לבין אבימלך (כא:כב-לג), אבימלך מבקש "חסד" מאברהם ומיוצאי חלציו בתמורה לחסד שהוא עשה עם אברהם (כא:כג). כמו כן, הברית מסתיימת בכך שאברהם נשאר בארצו של אבימלך "ימים רבים" (כא:לג). באופן דומה, גם ברית יצחק ואבימלך היא הכרה פורמלית ביחסים ידידותיים. למרות שיצחק חושד תחילה באבימלך ומאשים אותו בשנאה כלפיו (כו:כז), אבימלך, כנראה, מצליח לשכנע אותו בטהרת כוונותיו: בסוף הסיפור כל צד קורא לשני "אחי" (שם לא) והם נפרדים בשלום.

בריתות, אם כן, עוסקות בחסד, אחווה ושלוש - אבל לא הברית שלנו. הסיפור חדור אווירה של עוינות (כא:מד-נד), חוסר אמון והפרדה: לבן מבקש עד, כלומר בטחונות, לכך שיעקב לא יתעלל בבנותיו וייקח נשים אחרות כאשר הוא נמצא הרחק מעיניו הבחונות (לא:מד,ג); לאורך השיחה יש התייחסויות רבות להפרדה הפיזית בין הצדדים; יעקב ולבן אפילו לא מצליחים להסכים כיצד לקרוא למכשול ההפרדה - גלעד, בעברית, כלשון יעקב, או יגר שהדותא, כלשון לבן הארמי (לא:מז) - או בשם מי להקימו - לבן נשבע בשם אלוקי אברהם ונחור, אך יעקב נוקט את לשון פחד יצחק אביו - לא:נג. בסיפור אין חסד, שלום או אחווה בין יעקב ללבן - יש אמנם "אחים" ליעקב ולבן בסיפור (לא:מו, נד), אך בשום פנים ואופן יעקב ולבן אינם אחים אחד של השני; הם מנותקים סופית זה מזה, וזהו סיפור של ניתוק.

שורשי השלום הקר שאמור לשרור מעתה בין יעקב לבין לבן, טמונים בהסטוריה של עשרים השנים שקדמו לו, הכוללת את הרמאות המתמשכת של לבן ואת התעשרותו המהירה של יעקב. למעשה, הנושאים הללו מובאים לקדמת הבמה מיד לפני הסכם ההפרדה. אחרי שיעקב אורז את חפציו ומשפחתו ונעלם מחרן לנצח (לא:א-יח), לבן פותח במרדף, תופס את יעקב הבורח, מאשים אותו בגנבה ופולש למחנהו (לא:יט-לו). בנקודה זו, מיד לפני הסכם ההפרדה, מתרחש דיאלוג חשוב, בו יעקב קובל על לבן ומאשים אותו בגנבה:

וַיַּחַר לְיַעֲקֹב וַיִּרְבַּ בְּלִבּוֹ. וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלֵבָן, מַה פָּשַׁעִי מֵהַ חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אֹחֵי. כִּי מִשְׁשַׁתָּ אֶת כָּל כְּלֵי מַה מְצֵאתָ מִכָּל כְּלֵי בֵיתְךָ שֵׁים כֹּה נִגְדָה אֹחֵי וְאֹחֵיךָ, וַיֹּכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ.

(לא:לו-לז)

לאחר מכן יעקב ממשיך לספר מנקודת מבטו את קורותיו בעשרים השנה האחרונות; אלה היו שנים בהם יעקב עבד קשה, בהגיונות, מתוך יושר ונאמנות - ולבן שילם תמורתם ברמאות וקמצנות:

זֶה עָשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי עֹמֵד, רֹחֵלֶיךָ וְעֵזְרָה לֹא שָׁכְלוּ וַאֲלֵי צֹאנְךָ לֹא אֶקְלָתִי. טָרְפָה לֹא הִבַּאתִי אֵלֶיךָ, אֲנֹכִי אֲחַטְּנָה מִיָּדִי תְּבַקְשָׁנָה. גָּנַבְתִּי יוֹם וּגְנַבְתִּי לַיְלָה.

קדושים כמעט בטעות; הוא אמנם מחפש, אך זהו חיפוש אקראי.

בניגוד לכך, המפגש במחניים אינו יוזמה של יעקב אלא של המלאכים, שליחיו של הקב"ה; הכתוב נוקט בלשון "ויפגעו בו מלאכי אלקים", כלומר הם פגשו בו ביוזמתם (או ביוזמת שולחם). בנוסף לכך, הפגישה נראית יזומה ותכליתית, ללא מאפיינים של טעות או מקרה; מישהו או משהו מחפש את יעקב.

זאת ועוד: הפגישות נראות שונות לא רק באיכות ובזהות היוזם אלא גם במשך הפגישה. בסיפור החלום יעקב הרי מתעורר לבסוף; החזון נעלם והחלום מתפוגג ומשאיר את יעקב עם לא יותר מזכרון לתוכן חלומו. בפגישה השנייה, המוחשית יותר, המלאכים לא נעלמים כך סתם; כפי שראב"ע מדגיש (לב:ב), השם מחניים - שני מחנות - מציין את מחנה משפחת יעקב ואת מחנה המלאכים שחונה, ולו לזמן קצר, מולו, במסע מקביל.

תחילת פרשת וישלח יכולה לחזק את הנקודה הזו. כמעט מיד לאחר הפגישה עם מלאכי האלקים (לב:ב) יעקב שולח מלאכים משל עצמו לעשיו, שנמצא בשעיר (לב:ד). יש סבירות די גבוהה לכך שהמלאכים הללו יוצאים ממחנה המלאכים המלווה את יעקב (ראו רמב"ן ורש"י על אתר). הפגישה השנייה, אם כן, נמשכת עוד זמן נוסף.

השינוי שחל ביעקב

התמונה הכוללת היא, איפוא, שסופה של הפרשה - הפגישה במחניים - מתאר פגישה קונקרטיה בזמן ובמרחב שיוזם הקב"ה; יעקב והמלאכים חונים ואולי אף נוסעים יחד, והוא דמות ראוייה לליווי של המלאכים וליציאתם לקראתו. מצב העניינים בתחילת הפרשה שונה לחלוטין: יעקב לא מקבל ליווי, אף אחד לא מקדמו לשלום והוא איננו זוכה לנבואה. סיפור בית אל הוא חלום, שבריר חזון של פליט מפני החוק; הצצה חטופה על העתיד, המתרחשת במקרה וכתוצאה מטעות. זהו סיפור של מה שיכול להיות בכח, על פוטנציאל שבו יעקב מתואר כדמות מתהווה, שעוד לא ראוייה לחזונות קונקרטיים ולליווי של הקב"ה.

ייתכן שחלק ממטרת העיצוב הספרותי של הפרשה, של פתיחה ונעילתה במפגש עם מלאכים, הוא להמחיש על רגל אחת את השינוי שחל ביעקב; יעקב שיוצא מחרן אינו אותו יעקב שיוצא לחרן. מסגרת הסיפור מלמדת אותנו, איפוא, כי השנים בחרן שינו את יעקב בצורה מסויימת - ובכך אנו מתקרבים להבנת הסיפור.

באיזה אופן יעקב השתנה? כיצד הוא שונה מן היעקב שלפני עשרים שנה? מדוע הוא זכאי עתה לחזון וללוויית מלאכים?¹

1 אני מכיר תודה למר"ר הרא"ל שליט"א על פרשנותו לתקבולת מפגשי המלאכים; פיתוח שאר חלקי השיעור הוא על אחריותי (ת.ו).

ניתוקו של יעקב מן ה'לבניות'

אופיו של יעקב בצעירותו

כעת נעבור מדיון ביחס שבין יעקב ללבן לעיסוק באופיים. רש"י מסביר את דברי יעקב שהוא 'אחי לבן' בצורה מעניינת מאוד (כט:יב): "אחיו אני ברמאות". למרות שתהיה כאן מן הגוזמה, יש ביעקב די הרבה מלבן: בזריזות תגרים ובחריפות סוחרים, הוא השיג עסקה בה הוא קיבל את הבכורה, הברכה והארץ, עבור לא יותר מקערת מרק (כה:כט-מד); ער לכל הפרצות האפשריות, הוא גם משביע את אחיו "שהולך למות" (כה:לב-לג); הוא לא בחל בהתחזות ובשקרים כדי לקבל את הברכות, וחשש רק מלהתפס (כז:יא-יב, טו-כד). הדוגמה הבולטת ביותר של יעקב כסוחר ערמומי היא בכך שיעקב הצעיר מנסה 'לעשות עסקים' עם הקב"ה בכבודו ובעצמו. כאשר הוא מתעורר מחלום הסולם, הוא מתנהג באופן די מוזר: ה' נגלה אליו בחלום כדי לתת לו הבטחה חד צדדית, הדומה בכל המרכיבים שלה להבטחה שניתנה לאברהם - זרע, ארץ וכו' (כח:יג-יד), ובנוסף לכך ה' מבטיח ליעקב שיהיה איתו וידאג שיחזור לביתו. כאשר יעקב מתעורר, הוא חוזר על הבטחת ה', מוסיף הבטחות משלו, מפרט רשימת תנאים נוספת לשני הצדדים, קורא לכך 'ברית' ונשבע (כח:יז-כב). וודאי שיש חשיבות בנתינת מעשרות ובחזרה לבית אלוקים, אך יעקב הפך את ברכות אברהם לסוג של אג"ח.

חזרתו בתשובה של יעקב

יעקב המאוחר לא יכול להיות שונה יותר. התורה מצטטת לנו נאום ארוך שלו בלילה לפני פגישתו ההיסטורית עם עשיו:

קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵת עַבְדְּךָ, כִּי בְּמִקְלֵי עֲבָרְתִי אֵת הִירְדֵן וְעַתָּה הֵייתִי לְשֵׁנֵי מַחְנוֹת. הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי, מִיַּד עֵשָׂו, כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ, פֶּן יָבֹא וְהִכָּנִי אִם עַל בְּנָיִם.

(לב:יא-יב)

יעקב מאבד את כל המאפיינים הקדומים שלו: הוא לא מנסה לעשות עסקים, ליצור הדדיות או לספסר. הוא מסרב לייחס את הצלחותיו לכישוריו או לתבונתו - כל הרכוש שיש לו קיים בזכות חסדו ואמיתו של הקב"ה, חסד ואמת שיעקב מבין שאין הוא ראוי להם. יעקב מתגלה כאן כבעל תשובה וכדורש ה' אמיתי, המבין את התלות המוחלטת שלו בה'. כעת הוא ההפך הגמור מן הסוחר הערמומי והממולח שהכרנו בתחילת הפרשה, שבטוח בכשרונותיו וסומך רק על עצמו.

איך התרחש השינוי הזה? מתי והיכן משתנה יעקב באופן קיצוני כל כך? אנו כבר יודעים את התשובה.

בדיאלוג לפני ברית הגלעד, יעקב מסיים את נאומו הארוך (והטרחני מעט) בלהט רב:

לוֹלִי אֶלְקֵי אָבִי, אֶלְקֵי אַבְרָהָם וּפְחַד יִצְחָק הָיָה לִי, כִּי עָתָה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי. אֵת עֲנִי וְאֵת יָגִיעַ כְּפִי רָאָה אֶלְקִים וַיֹּכַח אֹמֶשׁ.

הֵייתִי בַיּוֹם אֶכְלָנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלִילָה, וַתִּדַּד שְׁנֵתִי מֵעֵינַי. זֶה לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה בְּבִיתְךָ, עַבְדְּתִיךָ אֲרַבֵּעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׂתִי בְּנֵתְךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ, וַתַּחַלֵּף אֶת מִשְׁפַּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מָנִים.

יעקב מסיים את דבריו במלא הפאתוס שהוא מצליח לגייס:

לוֹלִי אֶלְקֵי אָבִי, אֶלְקֵי אַבְרָהָם וּפְחַד יִצְחָק הָיָה לִי, כִּי עָתָה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי. אֵת עֲנִי וְאֵת יָגִיעַ כְּפִי רָאָה אֶלְקִים וַיֹּכַח אֹמֶשׁ.

(לא:לח-מב)

יעקב טוען שכל רכושו הוא תוצאה ישירה של השגחת ה', שכן בלעדיה הוא לא היה יכול להתמודד עם רמאויותיו ונכלוליו של לבן; שגשוגו של יעקב חרף תנאי העבדות בהם לבן העסיקו, ההתעללות שלו והשחיתות שלו, הוא פרי התערבותו המיוחדת של ה'.

לבן לא מתרשם מנאומו של יעקב; ההסטוריה לא מעניינת אותו וגם לא טענותיו של יעקב. במקום לענות על טיעונו של יעקב, הוא מציג את עמדתו:

וַיַּעַן לְבָן וַיֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב, הַבְּנוֹת בְּנֵתִי וְהַבְּנִים בְּנֵי וְהֵצֵאתָ צֹאנִי, וְכָל אֲשֶׁר אִתָּה רָאָה לִי-הוּא...

אין פלא, איפוא, שה' ברית" אינה אלא 'הסכם הפרדה ללא הרג'; זהו הסכם בין אויבים מרים.

השתנות היחסים בין יעקב ללבן

כאשר יעקב הגיע לבאר פגש את רחל, הוא קרא לעצמו "אחי אביה" (כט:יב). כל הסיפור סובב את החיפוש של יעקב אחרי "לבן אחי אמו" (כא:י) ובפרשה הכללית (כט:א-יז) המילה אח והטיותיה השונות מופיעות שבע פעמים (כט:ד,י,יה,יג,טו). כאשר יעקב בוכה, אין אלו אלא דמעות של הקלה (כט:יא): הוא מצא את אחיו ואת אחי אמו, וזוהי סוף הבריחה מאחיו הביולוגי, עשיו.

כאשר יעקב נפרד מלבן המצב הפוך לחלוטין:

כפי שצינינו לעיל, התורה מקפידה שלא לקרוא ליעקב וללבן "אחים" בסיפור הגלעד - בניגוד לבני השבט של כל אחד מהם, הנקראים אחי יעקב ואחי לבן (לא:מו,נד), לבן הוא לבן בלבד - לא אחי יעקב, אחי אמו או בן שבטו. הניגוד בין סיפור הבאר לבין סיפור הגלעד מתבלט עוד יותר על ידי העובדה שבסיפור האחרון המילה אח והטיותיה השונות מופיעות שבע פעמים (לא:כג,כה,לב,לז,מו,נד), בדיוק כמו בסיפור הבאר, אך אף אחת מהן איננה מתארת את הקשר שבין יעקב לבין לבן.

אם כן, סיפור הגלעד הוא סיפור של התרת האחוה: יעקב, שחיפש את לבן 'אחיו' בתחילת הפרשה, בורח ונפרד מלבן בסוף הפרשה, כאשר 'אחים' היא המילה האחרונה המתאימה לתיאור היחסים ביניהם.

(לא:לח-מב)

פוגשים ביעקב המאוחר, שמכיר בתלותו בקב"ה, ונפרד מלבן הן ברובד החיצוני והן ברובד הפנימי.

המסגרת הכיאסטית של הפרשה, אם כן, היא הרבה יותר מאמנות הסיפור; היא מסמלת ניגוד, שינוי וסגירה. החצי השני של המסגרת מסיים פרק משמעותי לא רק במימד הזמן, אלא גם בפיתוח דמותו של יעקב; מעתה והלאה הוא כבר איננו אחי לבן. יעקב משאיר מאחור את לבן "אחיו", והולך לטפל באחיו האחר, בעשיו. בהשאירו את לבן ואת מה שהוא מייצג מאחור, הוא בדרך להפוך לישראל.

לעיון נוסף

1. קראו שוב את כח:כ-כב, וראו את פירושיהם של רש"י והרמב"ן שם. האם ניתן לקבל את פירושו של רמב"ן לאור דברינו? האם יש הכרח לדחותו?
2. עיינו בתוכן השיחה שבין יעקב לבין נשיו לפני עזיבתו (לא:ד-טז). כיצד צריך לפרש את טענות יעקב בדבר עושרו והחלום שלו? האם זהו יעקב המוקדם או יעקב המאוחר?
3. בשיעורנו הצגנו מסגרת כיאסטית לפרשת ויצא. האם ניתן לכלול במבנה זה את כל הפרשה? נסו את החלוקה הבאה: כט:א-יב, כט:יג-ל:יג, ל:יד-כג, ל:כד-כז, ל:כח-ל, ל:לא-מג, לא:א-טז, לא:יז-מב. היכן נקודת ההיפוך?
4. קראו שוב את לא:כ-כה, וראו שמות יד:ה-ט. מה דעתכם על ההקבלה בין הדברים? האם אפשר להעלות הקבלות אחרות? ראו ל:מג, ו-לא:יח. מה ההקבלה תוכל ללמד אותנו על הזמן שיעקב מבלה בבית לבן?

כאן מתרחשת הפגישה הראשונה שלנו עם יעקב המאוחר. יעקב היה יכול לייחס את הצלחתו לעבודתו הקשה - הוא הרי עבד ארבע עשרה שנה עבור משפחתו; הוא היה יכול לייחס את עשרו לכישורי המשא ומתן שלו, בזכותם הוא קיבל כמשכורת את הכבשים הנקודים והברודים, או ליכולותיו להנדס כבשים כאלו (ל:כז-מג). במקום זאת, יעקב נושא עינו השמימה.

הפרידה הכפולה של יעקב

יעקב מבין את לבן. הוא רואה את הרמאות, הגניבה, כפיות הטובה, הרכושנות והתכונות של לבן; הוא מבין כיצד אסור לנהוג באחים, וכיצד לבן מתנהג באופן מניפולטיבי ומנצל אחרים כדי לקדם את האינטרסים הכלכליים של עצמו; הוא מבין את מהות דמות הסוחר הערמומי והנכלולי. כתוצאה מכך, יעקב גם הבין שאין ביכולתו להלחם בלבן, והצלחתו נובעת מרצון ה'. יעקב, אם כן, נפרד לא רק מלבן ה"אמיתי", אלא גם מן ה"לבן" שבעצמו, מדמות הסוחר הנכלולי שבתוכו. בהכירו את הדוחה בלבן וב'לבניות', ובבטחון בה', יעקב מוותר, למעשה, על חלק מן האישיות שלו.

אם כן, הסיפור שלנו מסמן שלב חשוב בהפרדות מדמותו של לבן ובעיצוב הדמות הסופית של יעקב. ייתכן שהשינוי ביעקב היה הדרגתי, אך הוא היה יכול להיות גם תהליך מהפכני, שהתרחש במהירות בעת משבר. בכל מקרה, סיפורנו - ברית ההפרדות מלבן, ברית הגלעד וההקשר של מרדף ומפגש - הוא נקודה קריטית. זהו סיפור של ניתוק האחוה לא רק ברמת היחס שבין יעקב לבין לבן, אלא ברמת האופי של יעקב.

עיון חוזר במסגרת הפרשה

כדי לסיים מעין הפתיחה, נחזור כעת לעיון במסגרת הכיאסטית של הפרשה:

א. פגיעת המלאכים בדרך לחרון (כח:י-יב).

ב. ברית המצבה עם ה' (כח:יג-כב).

ג. יעקב בחרן בבית לבן (רוב הפרשה).

ב. ברית המצבה עם לבן (לא:מד-מב).

א. פגיעת המלאכים בדרך חזרה מחרון (לב:א-ג).

בתחילת דברי טענתי כי המסגרת החיצונית של שתי הפגישות עם המלאכים נעדה להבהיר לנו שחל שינוי ביעקב, ורק לקראת סוף הפרשה הוא ראוי להתגלות נבואית ולליווי מלאכי. אופי השינוי הזה נשאר עלום, אך הניתוח שלנו את סיפור הגלעד בהקשרו הרחב (לא:יט-נד) כסיפור של ניתוק האחוה, ניתוק מלבן ונכלוליו, יוכל להבהיר לנו אותו.

בברית המצבה הראשונה, יעקב - שעדיין היה 'אחי לבן' - רוקם מזימות כלכליות אפילו כנגד ה'. הוא יוצא מבית אל כדי למצוא את אחיו לבן (כט:א-יז), אחיו במובן העמוק של המילה. ברית המצבה השנייה היא ההיפך הגמור - אנו

* *
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ו *
 * עורך: אייל קסנר *
 * *
 * בית המדרש הוירטואלי שלי ישיבת הר עציון *
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
 * *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דואר: office@etzion.org.il *
 * *